

PLATONAS

Valstybė

Vilnius
pradai
2000

357 Šitaip pasakęs aš jau maniau, kad man nebereikės daugiau kalbėti. Bet pasirodė, jog tai buvo tik įžanga. Glaukonas, kuris visada būna labai karingas, ir dabar nesutiko su Trasimacho atsisakymu ir tarė:

- Sokratai, ar tu nori, kad tiktai atrodytu, jog mus įtikinai, ar iš tikrųjų nori įtikinti, kad bet ko b kiu atveju teisingumas yra geriau už neteisingumą?

- Iš tikrųjų norėčiau jus įtikinti, - atsakiau, - jeigu tai nuo manęs priklausytu.

- Bet tu, - tarė jis, - darai ne tai, ką nori. Pasakyk man: ar tau atrodo, kad yra toks gėris, kurį mes norime turėti ne dėl jo pasekmiu, bet mėgstame jį tik dėl jo paties, kaip, pavyzdžiui, džiaugsmą ir malonumus, kurie yra nekenksmingi ir ateityje neturi jokių kitų pasekmių, o tik teikia įdomumą tam, kuris juos turi?

- Man atrodo, kad yra tokios rūšies gėris.

c - Na, o ar nelaikome gėriu ir to, ką branginame ir dėl jo paties, ir dėl jo pasekmių, pavyzdžiui, protingumo, regėjimo, sveikatos? Juk tokius dalykus branginame dėl šių abiejų priežasčių.

- Taip, - atsakiau.

- O ar nematai, kad yra dar ir trečia gėrio rūšis, kuriai priklauso gimnastika, ligonių slaugymas, gydymas ir kiti pelningi užsiėmimai? Juos galima vadinti varginančiais, bet naudingais. Mes nenorėtume užsiimti jais dėl jų pačių, o tik dėl atlyginimo ir kitokios iš jų gaunamos naudos.

- Yra ir tokia trečia gėrio rūšis, - atsakiau. - Bet kas iš to?

- Kuriam iš tų gėrių priskirtume teisingumą? - paklausė jis.

- Aš jį priskirčiau, - atsakiau, - gražiausiam gėriui, kurį reikia branginti ir dėl jo paties, ir dėl jo pasekmių, jei nori būti laimingas. 358

- Bet daugumai žmonių atrodo kitaip, - tarė jis. - Jie priskiria jį varginančio gėrio rūšiai: juo reikia užsiimti tik dėl atlyginimo, gero vardo ir garbės; šiaip dėl jo paties reikia jo vengti, nes jis esąs labai sunkus.

- Žinau, - atsakiau, - kad dauguma žmonių taip mano. Jau seniai Trasimachas peikia šios rūšies teisingumą ir giria neteisingumą. Bet mane, kaip atrodo, sunku pamokyti.

- Na, - tarė jis, - tai išklausk ir mane. Gal tada b su manim sutiksi. Man atrodo, kad Trasimachas per greit pasidavė tarsi angis, tavo pakerėta. Bet aš dar nesu patenkintas nei vieno, nei kito teiginio įrodymu. Mat aš trokštu sužinoti, kas yra teisingumas ir neteisingumas ir kokią juodu turi galią patys savaimė sieloje, kur abu glūdi; atlyginimą ir pasekmes. c palikim nuošalyje. Jeigu sutinki, aš padarysiu taip: grįšiu prie Trasimacho įrodinėjimų ir pirmiausia pasakysiu, kas yra teisingumas paprastų žmonių nuomone ir iš kur jis yra kilęs; antra, parodysiu, kad visi laikosi teisingumo prieš savo norą, laikydami jį būtinybe, o ne gėriu; trečia, parodysiu, kad jų elge-

sys yra visai suprantamas, nes, kaip jie sako, neteisingo žmogaus gyvenimas yra geresnis negu teisingo. Bet man, Sokratai, atrodo ne taip, nors aš nežinau, ką manyti. Trasimachas ir šimtai kitų savo kalbomis man jau išūžė galvą, o kad kas būtų patenkinamai apgynęs teisingumą ir įrodęs, jog jis geriau už neteisingumą, vis dar nesu girdėjęs. Aš norėčiau, kad kas nors išgarbintų jį pati savaiame, ir labiausiai pageidaučiau, kad tu tai padarytum. Todėl aš iš visų jėgų girsiu neteisingojo gyvenimą, o paskui parodysiu, kaip turėtum išpeikti neteisingumą ir išgirti teisingumą. Na, ar tau patinka mano pasiūlymas?

– Labai patinka, – atsakiau. – Argi protingam žmogui gali būti kas nors maloniau, kaip dažnai kalbėti ir klausytis apie tokią dalyką?

e – Tu puikiai kalbi, – tarė jis. – Taigi išklausyk, ką sakiau pirmiausia išdėstysias, – kokia yra teisingumo prigimtis ir iš kur jis kilo.

Žmonės sako, kad neteisingai elgtis iš prigimties yra gera, o patirti neteisingumą – bloga. Bet patirti neteisingumą yra didesnis blogis už tą gerį, kurį patiria tasai, kas neteisingai elgiasi. Todėl kai žmonės vieni kitus skriaudžia ir patiria vieni kitų skriaudas, tie, kurie negali vieno iš tų dalykų išvengti, o kita laimėti, nusprendžia, jog yra naudinga vieniems su kitais susitarti nei daryti skriaudas, nei jas patirti. Todėl jie pradėjo leisti įstatymus ir sudarinėti tarpusavio sutartis, o įstatymų nuostatus pavadino teisėtumu ir teisingumu. Tai tokia esanti teisingumo kilmė ir esmė. Teisingumas užima tarpinę vietą tarp to, kas yra geriausia, būtent nebaudžiamam neteisingai elgtis, ir to, kas yra blogiausia, tai yra būti skriaudžiamam ir negalėti atsikeršyti. Būdamas per vidurį tarp šių dviejų dalykų, teisingumas

yra gerbiamas ne kaip gėris, bet yra vertinamas tik b todėl, kad neįstengiama skriausti kitų. Juk tas, kuris gali daryti skriaudas ir yra tikras vyras, niekuomet nesutiks susitarti ir neskriausti bei nepatirti skriaudų, – nebent jis būtų išprotėjęs! Tai tokia, Sokratai, yra teisingumo esmė ir taip jis, anot žmonių, yra kilęs.

Kad ir tie, kurie elgiasi teisingai, daro tai prieš savo norą ir tik dėl to, kad neįstengia neteisingai elgtis, geriausiai pamatysime, jei mintimis išsivaizduosime šitokią dalyką: ir teisingam, ir neteisingam žmogui suteikime galimybę daryti, ką tik jis nori, ir pažiūrėkime, kur nuves troškimai ir viena, ir kita. Teisingąjį užklupsime einantį tuo pačiu keliu, kaip ir neteisingąjį, – abu ves troškimas įgyti vis daugiau; kiekviena prigimtis to trokšta ir laiko tai geriu, tik įstatymas jėga priverčia gerbti lygybę. Galimybė, apie kurią aš kalbu, geriausia būtų tokia, jeigu juodviem suteiktume tokią galią, kokią, sako, kadaise turėjęs Lido palikuonis Gigas¹. Jis buvo pirmuo ir tarnavo tuometiniam Lidijos valdovui. Kartą, užėjus audrai ir liūčiai, sudrebėjo žemė ir netoli nuo tos vietos, kur jis ganė, prasivėrė žemė ir atsirado didžiulis plyšys. Nustebeš jis nusileido į tą plyšį ir, kaip pasakojama, pamatė ten visokių nuostabių dalykų, tarp jų ir tuščiaidurių varinį arklį su durelėmis. Įkišęs pro dureles galvą, viduje jis pamatė lavoną, iš pažiūros didesnio nei paprasto žmogaus ūgio. Lavonas buvo be nieko, tik ant rankos mūvėjo auksinį žiedą. Numovęs tą žiedą, Gigas išlindo iš plyšio. Kai piemenys susirinko pranešti karaliui apie kaimenių būklę – jie taip darydavo kas mėnesį, – atėjo ir Gigas, mūvėdamas auksinį žiedą. Sėdėdamas tarp kitų, jis netyčia atsuko žiedo akį į delno pusę ir tuoj pat pasidarė nematomas aplinkui 360

sėdėjusiems. Jie ėmė kalbėti apie jį taip, tarsi jo čia visai nebūtų. Gigas nustebo; čiupinėdamas žiedą jis vėl atsuko akį į išorę ir vėl pasidarė matomas. Susidomėjęs jis ėmė mėginti žiedą, ar iš tikro jis turi tokią galią – pasukęs akį į delno pusę, pasidarai nematomas, o pasukęs ją į išorę – matomas. Įsitikinęs, kad taip yra, jis išsiprašė, kad kartu su kitais pasiuntiniais jį vėl pasiųstų pas karalių. Įėjęs į rūmus, jis suviliojo karaliaus žmoną, jos padedamas nužudė jį ir užėmė jo sostą. Jei būtų du tokie žiedai ir viena užsimautų teisingas žmogus, o kita – neteisingas, atrodo, jog nė vienas iš juodviejų nebūtų toks atsparus, kad liktų ištikimas teisingumui ir susilaukėtų nepalietęs svetimo turto, kai galėtų be baimės pasiimti turguje ką tik nori, įsigauti į svetimus namus ir su bet kuo ten santykiauti, ką nori nužudyti, **b** ką nori išlaisvinti iš grandinių ir apskritai elgtis su žmonėmis tarsi koks dievas. Šiuo atžvilgiu teisingasis niekuo nesiskirtų nuo neteisingojo, nes abu siektų to paties tikslo. Tai būtų aiškiausias įrodymas, kad nė vienas nėra teisingas savo noru, o tik iš prievartos, nes teisingumo niekas nelaiko gėriu sau asmeniškai ir kai tik mano galys elgtis neteisingai, taip ir elgiasi. Mat kiekvienas žmogus tiki, kad neteisingumas jam asmeniškai yra naudingesnis už **c** teisingumą, ir jis mano teisingai, – taip pasakys tas, kuris gina tokį teiginį. Juk jeigu kas nors, turėdamas tokią galimybę, niekuomet nepanorės pasielgti neteisingai ir nepalies svetimo turto, tai tiems, kurie jį stebės, jis atrodys nelaimingiausias ir kvailiausias žmogus. Viešai tokį žmogų jie vieni kitiems girs – tai bus tik vienas kito apgaudinėjimas iš baimės, kad patys nepatirtų ką bloga. Štai kaip yra. **d**

e Tų dviejų žmonių, apie kuriuos kalbame, gyvenimą sugebėsime teisingai įvertinti tik tada, kai imsi-

me skyrium patį neteisingiausią ir patį teisingiausią; kitaip nieko neišeis. O kaip juos imsime skyrium? Ogi štai kaip: iš neteisingojo neatimsime nė mažiausios neteisingumo dalelės, o iš teisingojo – nė mažiausios teisingumo dalelės. Įsivaizduokime, kad juodu abu yra tobuli savo elgesiu. Pirmiausia tegul neteisingasis elgiasi taip, kaip geriausieji savo amato žinovai: pavyzdžiui, geras vairininkas arba gydytojas žino, ką jo menas gali ir ko negali; jis imasi to, ką gali, ir numoja ranka į tai, ko negali; o jei kartais suklysta, moka pasitaisyti. Taip ir neteisingasis, guviai imdamasis nedorybių, turi išlikti nepastebėtas, jei nori būti ypač neteisingas. Kas leidžiasi sugaunamas, tą reikia laikyti prastu žinovu. Juk didžiausias neteisingumas – būti laikomam teisingu, kai toks nesi. Taigi tobulam neteisingajam suteikime tobuliausią neteisingumą, nieko iš jo neatimdami; leis- **b** kime jam darant didžiausius nusikaltimus igrty didžiausią teisingumo šlovę; jeigu jis kur paslys, tegul įstengia atsikelti; tegul jis bus pakankamai iškalbingas pasiteisinti, jeigu jį iškęs dėl kokio nusikaltimo; tegul jėga nugali ten, kur reikia panaudoti smurtą, nes jam padės drąsa, stiprumas arba draugai ir turtas. Šalia šitokio nedorėlio pastatykime teisingąjį, paprastą ir kilnų žmogų, kuris, Aischilo žodžiais tariant, nori ne atrodyti, o būti geras. Atimkime iš jo tą atrodymą. Mat, jei jis atrodo teisingas, **c** jam, kaip atrodančiam tokiam, plauks dovanos, bus rodoma pagarba, ir bus neaišku, ar jis yra teisingas dėl teisingumo, ar dėl dovanų ir pagerbimo. Atimkime iš jo viską, palikime tik teisingumą, ir padarykime jį visiškai priešingą pirmajam žmogui: nedarydamas jokio nusikaltimo, tegul jis būna laikomas didžiausiu nedorėliu, kad, nepaveiktas blogos nuomonės apie jį ir jos pasekmių, išlaikytų šitą teisin-

gumo išmėginimą ir tvirtai liktų teisingas. Tegul jis, *d* atrodydamas nedorėliu, o būdamas teisingas, like nepajudinamas iki pat mirties, kad apie abudu, pasiekusius kraštinę ribą, vieną – teisingumo, kitą – neteisingumo, galėtume spręsti, katras iš juodvieju yra laimingesnis.

– Ak, mielas Glaukonai, – tariau, – kaip puikiai tu nuvalei tarsi kokias statulas tuodu vyrus, kad galėtume juos įvertinti!

– Stengiausi kiek galėdamas, – pasakė jis. – Kadangi juodu yra tokie, tai, aš manau, nesunku nusakyti, koks gyvenimas laukia vieno ir kito. Reikia *e* šitai padaryti, ir jei aš, Sokratai, kalbėsiu šiurkštokai, tai žinok, kad čia ne mano žodžiai, o tu, kurie vietoj teisingumo giria neteisingumą. Jie sakys, kad teisingasis, toks būdamas, bus plakamas botagais, kankinamas, jį surakins grandinėmis, jam išdegins *362* akis, ir galų gale, iškentęs visas kančias, jis bus pamautas ant mieto ir sužinos, kad reikia norėti ne būti, o atrodyti teisingam. Aischilo žodžius verčiau reikėtų taikyti neteisingajam. Iš tikrųjų jie sakys, kad neteisingasis užsiima tikrais dalykais, o ne regimybė, ir nori ne atrodyti neteisingas, o būti toks:

Jis varo gilia vągą proto dirvoje –
b Iš jos išauga užmojai kilniausi.²

Pirmiausia jis turi savo rankose valdžią, nes atrodo esąs teisingas; paskui jis veda žmoną iš kur tik nori, išleidžia dukteris už ko panorėjęs, sudaro sandorius, draugauja su kuo tik nori ir, be to, iš visko turi naudos ir pelnosi, nes nė kiek nesijaudina dėl to, kad yra nedoras. Jeigu sueina į konfliktą asmeniškai ar valstybės mastu, jis visada nugali priešus, o nugalėjęs praturtėja, padeda draugams, pakenkia priešams, dievams aukoja puikias aukas ir duoda *c* dideles dovanas, – jis geriau už teisingąjį sugeba

įsiteikti dievams ir žmonėms, kuriems tik nori, ir atrodo labiau dievų mylimas negu teisingasis. Taigi, Sokratai, jie sako, kad ir dievai, ir žmonės neteisingajam sukuria geresnį gyvenimą negu teisingajam.

Kai Glaukonas baigė kalbėti, aš jau ketinau šį *d* tą atsakyti, bet jo brolis Adeimantas tarė:

– Sokratai, ar tu manai, kad klausimas jau išspręstas?

– Kur čia manysi, – atsakiau.

– Nepasakyta tai, ką labiausiai reikėjo pasakyti, – tarė jis.

– Ar nežinai priežodžio, – atsakiau, – kad brolis broliui padeda? Taigi, jei jis ko nepasakė, pagelbėk jam, nors užtenka ir to, ką jis pasakė; jo kalba išmūšė mane iš vėžių, ir pasidarė neįmanoma apginti teisingumą.

– Niekus kalbi, – tarė Adeimantas. – Bet paklausyk, ką aš dar pasakysiu. Mums reikia apsvarstyti *e* ir priešingus jo teiginiui įrodymus: jie giria teisingumą ir peikia neteisingumą. Tada aiškiau suprasime, ką norėjo pasakyti Glaukonas. Tėvai ir kiti, kurie rūpinasi kieno nors auklėjimu, savo vaikus moko ir *363* ragina būti teisingus; jie giria teisingumą ne dėl paties teisingumo, bet dėl gero vardo, kuris igyjamas teisingumu, kad tam, kuris atrodo teisingas, tas geras vardas teiktų ir valdžios vietas, ir parankias vedybas, ir kitokią naudą, kurią minėjo Glaukonas ir kuri gaunama dėl gero teisingojo vardo. Išvardydami gero vardo teikiamą naudą, jie eina dar toliau ir prideda dievų gausiai teikiamas malones pamaldiesiems. Apie tai kalba kilnūs Hesiodas ir *b* Homeras. Firmasis sako, kad dievai teisingiesiems duoda ažuolų viršūnes su gilėmis ir kamieną bitėms laikyti; jis sako, kad avys svyra nuo vilnų gausybės,

ir pamini daug kitų panašių gėrybių³. Panašiai sako ir antrasis:

tavo šlovė lig padangių iškilo,
Lygu karaliaus beydžio, kuris iš dievo malonės
Vaido galybę žmonių ir, šali tvarkydamas plačia,
Žiūri teisybės visur. Juodojoje žemėje auga
Miežiai jam ir kviečiai, o vaisiais lūžta jo sodai,
Avys veda be skaičiaus, žuvim jo vandenys knibžda.⁴

Musajas ir jo sūnus⁵ teisingiesiems parūpina iš dievų dar didesnių gėrybių: nuveda juos į Hada, suguldo į guolius, surengia šiems šventiesiems pokylį ir leidžia jiems vainikuotiems visą laiką girtauti manydami, jog amžinas girtumas yra puikiausias atlyginimas už dorybę. Kiti mano, kad iš dievų gautas atlyginimas tęsiasi labai ilgai; jie sako, jog šventas ir priesaiką gerbiaš žmogus po mirties gyvena vaikų vaikuose ir ateinančiose kartose. Šitokiais ir kitais panašiais dalykais jie liaupsina teisingumą. Nedorėlius ir neteisingus žmones Hade jie panardina į dumblą ir verčia rėčiu nešioti vandenį⁶, o kol jie gyvi, pasmerkia juos gėdai ir skiria jiems visas tas bausmes, kurias išvardijo Glaukonas kalbėdamas apie teisingus žmones, laikomus nedorėliais, – kitokių bausmių jie neišgalvoja. Šitai jie išgiria teisingumą ir išpeikia neteisingumą.

Be šito teisingumo ir neteisingumo supratimo, apsvarstyk, Sokratai, ir kitokią nuomonę, kurią pareiškia ir paprastai žmonės, ir poetai. Visi jie vienu balsu liaupsina susivaldymą ir teisingumą kaip gražų, bet sunkų ir varginantį dalyką, o nesusivaldymą ir neteisingumą vaizduoja esant malonų ir lengvai pasiekiamą dalyką, kurį smerkia tik viešoji nuomonė ir įstatymai. Jie sako, kad neteisingumas apskritai yra naudingesnis už teisingumą: turtingus nedorėlius ir tuos, kurie kitokiais būdais pasidarė ga-

lingi, jie yra linkę ir viešai, ir privačiai laikyti laimingais ir gerbti, o tų, kurie yra silpni ir neturtingi, negerbia ir nesiskaito su jais, nors ir laiko juos geresniais už anuos. Keisčiausi jų pasisakymai apie dievus ir dorybę: dievai geriems žmonėms skiria nelaimės ir blogą gyvenimą, o blogiesiems – priešingą likimą. Elgetaujantys žyniai atėję beldžiasi į turtingųjų duris ir itikinėja, esą jie gavę iš dievų galia aukomis ir kerais panaikinti kokį nors jų pačių ar jų protėvių padarytą nusikaltimą, ir padaryti tai žaidimais ir puotaujant; o jeigu kas nori kokiam nors geram žmogui ar priešui pakenkti, už mažą atlyginimą jie sutinka užkeikimais ir magiškais mazgeliais padaryti žalą vis tiek ar geram, ar blogam žmogui – jie tvirtina sugebą palenkti dievus, kad jiems padėtų. Tiems savo žodžiams paremti jie pasitelkia liudininkais poetus. Vieni poetai nedorybei teikia pranašumą, nes ji esanti lengvai pasiekiamą. Jie sako:

[Nedorybės] galėsi lengvai pilnom rieškutėmis semtis;
Kelias į ją lygiausias; arti ji prie mūsų gyvena.
O šaunumo dievai be prakaito niekam neduoda.
Kelias į ją gana ilgas, status.⁷

Kiti įrodinėdami, kad žmonės gali dievus paveikti, ima liudininku Homerą, kuris pasakė:

Juk dievai tai ir tie atsileidžia,
Nors aukštesni jie dora ir galybe, garbės daugiau turi.
Jeigu dievam nusikalsta žmogus ar nusižengia sunkiai,
Vis dėlto juos smilkalais ir karščiausiu malda arba vyno
Pilstymais, dūmais auku, apžadais jam nulenkti pavyksta.

Jie pateikia šūsnis knygų, parašytų, kaip sako ma, Musajo ir Orfėjo⁹, Selenės¹⁰ ir mūzų sūnų. Pagal šias knygas jie aukoja ir ne tik paskirus žmones, bet ir valstybes itikinėja, esą aukomis ir linksmais žaidimais galima panaikinti ir nuplauti nusikaltimus – ne tik gyvųjų, bet ir mirusiųjų kaltes. Tas

apeigas jie vadina išventinimais. Jos mus išvaduojančios nuo pomirtinių nelaimių, o kas jų nepaiso, tą po mirties laukia baisūs dalykai¹¹.

Kiek daug tokių ir panašių dalykų, brangusis Sokratai, kalbama apie dorybę ir ydą ir apie tai, kaip jas vertina žmonės ir dievai! Ką, tavo nuomone, turi daryti jaunuoliai, kurių dvasia yra kilni ir sugeba protauti? Juos suvilioja tokie samprotavimai tarsi jaukas, ir iš jų jie daro išvadas, koks turi būti žmogus ir koku keliu jis turi eiti, kad užsitikrintų sau kuo geriausią gyvenimą. Jaunuolis greičiausiai paklaustų savęs Pindaro žodžiais: „Ar teisingumo keliais, ar apgaulių vingiais įkopsiu į aukštą bokštą ir tenai išitvirtinęs praleisiu savo gyvenimą?“ Pagal tuos samprotavimus išeina, kad jeigu aš būsiu teisingas, bet neatrodysiu toks, tai neturėsiu jokios naudos, tikrai patirsiu tik vargus ir bausmes, o jeigu būsiu neteisingas, bet igysiu teisingo žmogaus šlovę, gyvenimas bus puikus, tarsi kokio dievo. O kadangi, kaip man sako išminčiai, regimybė nugali net tiesą ir nulemia laimę, tai pasuksiu kaip tik šituo keliu: aplink save nupiešiu vaizdingą dorybės paveikslą – bus man fasadas ir dekoracija – ir paskui save tempisiu gudriąją ir vikriąją išmintingojo Archilocho lapę¹². Kai kas gal pasakys: jei esi blogas, nelengva visą laiką slėpti savo nedorumą. Mes atsakysime: nė vienas iš didelių dalykų nėra lengvas; bet jeigu norime būti laimingi, vis tiek reikia eiti tuo keliu, kuriuo veda tų samprotavimų pėdsakai. Norėdami paslėpti nedorumą, mes sudarysime sambūrius ir gruputes; yra ir įtikinėjimo mokytojų, kad mus išmokytų kalbėti teismuose ir liaudies susirinkimuose. Jų padedami mes vienus įtikinsime, o kitus priversime jėga, tad mes tenkinsime savo norus kuo daugiau prisigrobtį ir nebijosime būti nubausti.

„Bet nuo dievų negalima nei pasislėpti, nei juos priversti.“ Jeigu dievų nėra arba jeigu jiems visiškai nerūpi žmonių reikalai, tai kam mums stengtis nuo jų pasislėpti. O jeigu jie yra ir rūpinasi mumis, tai e juk apie juos mes žinome arba esame girdėję iš pasakojimų ir poetų, kurie surašė jų genealogiją. Tie patys poetai pasakoja, jog esą galima dievus palenkti į savo pusę aukomis, maloniomis maldomis ir dovanomis. Tai turime arba tikėti jais abiem atvejais, arba netikėti nė vienu atveju. Jei tikėsime jais, tada būkime neteisingi ir iš pelno, kurį gausime per nedorybes, aukokime jiems aukas. Būdami teisingi, galėsime dievų nebijoti, bet neteksime naudos, kurią teikia neteisingumas. O būdami neteisingi pasipelnysime ir savo maldomis įkalbėsime dievus dovano ti mums mūsų nusikaltimus ir išvengsime bausmės. „Bet Hado karalystėje būsime nubausti už čia padarytus nusikaltimus – arba mes patys, arba mūsų vaikų vaikai.“ Tačiau, mielasis, protaujantis žmogus į tai atsakys: išventinimai daug gali, taip pat dievai išlaisvintojai, jei tikėsime didžiausiomis valstybėmis, dievų vaikais – poetais ir dievų planų aiškintojais b pranašais, kurie sako, kad taip yra.

Tad koku dar pagrindu pasirinktume teisingumą vietoj didžiausio neteisingumo? Jei tik laikysime jį paslėptą po gražia ir apgaulinga išore, ir pas dievus, ir pas žmones gyvensime taip, kaip norėsime, – ir gyvi būdami, ir po mirties; taip mums sako ir paprasti žmonės, ir mokyčiausieji. Po viso to, kas pasakyta, sakyk, Sokratai, ar gali sutikti gerbti teisingumą žmogus, turintis koki nors dvasios ar kūno pranašumą ar galią, arba turtingas, arba kilmingas? Jis tik pasijuoks, išgirdęs garbinant teisingumą, o jei kas įstengia įrodyti, kad tai, ką mes pasakėme, yra melas, ir pats moksliskai yra priėjęs išva-

da, kad geriausias dalykas – teisingumas, tai jis būna labai atlaidus ir nepyksta ant neteisingųjų, nes gerai žino, kad išskyrus vieną kitą žmogų, kuris, apšviestas dieviškos prigimties, bodisi neteisingumu arba, mokslo apšviestas, susilaiko nuo nedorybių, *d* daugiau niekas nėra teisingas savo noru ir peikia neteisingumą tik iš bailumo arba dėl senatvės, arba dėl kokios kitos negalios, nes neistengia nedorai elgtis. Jog iš tikrųjų taip yra, rodo tai, kad tas, kuris pirmasis iš čia minėtų žmonių igyja galią, pirmasis ir elgiasi nedorai, kiek tik istengia. Viso to priežastis yra tai, dėl ko mudu su broliu pradėjome su tavimi, Sokratai, samprotauti sakydami: „Nuostabus žmogau! Iš jūsų visų, kurie sakotės esą teisingumo gyrejai – pradedant senovės herojais, kurių *e* kalbos mums yra išlikusios, iki šiandieninių žmonių, – dar nė vienas nepeikė nedorybės ir negyrė teisingumo dėl ko nors kito, o ne dėl jų teikiamos garbės, aukštų vietų ir dovanų. Tuo tarpu šių abiejų dalykų – teisingumo ir neteisingumo, – kurie savo pačių galiomis glūdi sieloje to, kam jie būdingi, pasislėpę ir nuo dievų, ir nuo žmonių, dar niekas nei poezijos, nei prozos priemonėmis nėra pakankamai apsvaustęs ir įrodęs, kad neteisingumas yra didžiausia blogybė, glūdinti sieloje, o teisingumas – didžiausia gėrybė. Jei nuo pat pradžių jūs visi būtumėte *367* šitaip kalbėję ir iš mažens būtumėte mus tuo įtikinę, mums nereikėtų sergėti vieniems kitų, kad sutrukdytumėm nedorus darbus, o kiekvienas pats sergėtusi bijodamas, kad nedorai elgdamasis nesusidėtų su didžiausia blogybe.“

Štai ką ir dar daugiau galėtų pasakyti apie teisingumą ir neteisingumą Trasimachas arba kas nors kitas, šiurkščiai, mano nuomone, sukeisdamas jų prigimtį, o aš – nenoriu nuo tavęs slėpti – kalbėjau

stipriai, kaip tik istengiau, nes trokštu išgirsti, kaip *b* tu ginsi priešingą teiginį. Todėl ne tik įrodyk mums, kad teisingumas yra geriau už neteisingumą, bet ir pasakyk, kokių būdu veikdamas vienas iš jų pats savaime ta, kam jis būdingas, padaro gera, kitas – blogą. Apie reputaciją nekalbėk – ir Glaukonas tau taip patarė. Juk jeigu tu abiem atvejais paliksi tikrąją reputaciją ir dar pridėsi tariamą, mes sakysime, kad tu giri ne teisingumą, o tik teisingumo regimybę, ir peiki ne neteisingumą, o tik neteisingumo regimybę, kad ragini mus slėpti savo nedorumą *c* ir sutari su Trasimachu, jog teisingumas yra svetimasis gėris, naudingas stipresniajam, o neteisingumas naudingas ir parankus jam pačiam, bet silpnesniajam nenaudingas. Kadangi tu sutikai, jog teisingumas priklauso prie didžiausių gėrybių, kurias verta igyti dėl jų pasekmių, o dar labiau dėl jų pačių, – tokių kaip regėjimas, klausa, protingumas, sveikata ir kitos gėrybės, kurios yra vertingos dėl pačios savo *d* prigimties, o ne dėl žmonių nuomonės, – tai tu ir išgirk šitą teisingumo pusę: pasakyk, kad teisingumas pats savaime yra naudingas tam, kam jis būdingas, o neteisingumas – kenksmingas. Teisingumo teikiama atlyginimą ir garbę palik kitiems išgirti. Aš galėčiau pakęsti girdėdamas, kaip kiti giria teisingumą ir peikia neteisingumą, iškeldami į pirmą vietą tik atlyginimą ir garbę, bet nepakęščiau, jei tu man šitaip kalbėtum – nebent tu man lieptum iškęsti, – nes tu visą gyvenimą sprendei tik šį vieną *e* klausimą. Todėl ne tik įrodyk mums, kad teisingumas geriau už neteisingumą, bet taip pat pasakyk, kokias pasekmes vienas ir kitas savaime veikdamas sukelia tam, kam yra būdingas – nesvarbu, ar dievai ir žmonės tai mato, ar ne, – ir kodėl vienas iš jų yra gėris, o kitas – blogis.

Aš visada gėrėdavausi Glaukono ir Adeimanto igimtais gabumais, bet dabar ypač susižavėjau jų 368 kalbomis ir jas išklauses tariau:

– O jūs, to šaunaus vyro vaikai! Ne be pagrindo Glaukono meilužis savo elegiją, skirtą judviem, pasižymėjusiems mūšyje prie Megaros, pradėjo tokiais žodžiais:

Jūs, Aristono šaunuolio vaikai, dievų giminaičiai.¹³

Man, mielieji, atrodo, kad čia gerai pasakyta. Jūs tikrai turite kažką dieviška, jei sugebėdami taip puikiai apie tai kalbėti neįsitikinote, kad neteisngumas yra geriau už teisingumą. Atrodo, kad jūs iš tikrųjų nesate tuo įsitikinę. Aš tokią išvadą darau iš viso jūsų elgesio; jei spresčiau tik iš jūsų kalbų, nepasitikėčiau jums. Bet kuo labiau aš jums pasitikiu, tuo labiau nesumoju, kaip čia pasielgus, – nežinau, kaip jums turėčiau padėti, nes jaučiuosi neįstengsiąs. Kad taip iš tikro yra, rodo štai kas: kalbėdamas prieš Trasimachą, tariausi įrodęs, jog teisingumas yra geriau už neteisngumą, bet jūs manimi nebuvote patenkinti. Kita vertus, negalėčiau jums c nepadėti, nes, manau, būtų nedora nepagelbėti mano akivaizdoje kaltinamam teisingumui, kol dar esu gyvas ir įstengiu kalbėti. Tad geriausia bus pagelbėti jam, kiek galėsiu.

Ir Glaukonas, ir kiti manęs prašė, kad visomis jėgomis pagelbėčiau ir nemesčiau svarstymo, kol neištirsiu teisingumo ir neteisngumo esmės ir nenustatysiu tikrojo vieno ir kito naudingumo. Aš jiems pasakiau, kaip man atrodo: klausimas, kurį imamės tyrinėti, yra nelengvas; man rodos, jam reikia skvarbaus žvilgsnio. Kadangi mes, kaip man atrodo, nesame pakankamai stiprūs iširti tokį dalyką, tai turbūt reikia elgtis štai kaip: jeigu prastai matantiems kas nors lieptų iš toli perskaityti mažas raides, o

paskui kas nors iš tų, kuriems šitai liepiama, pastebėtų, kad tos pačios raidės yra parašytos kitur, tik daug didesnės ir didesnėje lentoje, tai, manau, būtų puikus atradimas pirmiau perskaityti didesniąsias raides, o paskui žiūrėti į mažąsias, ar jos yra tos pačios.

– Labai gerai, – tarė Adeimantas. – Bet, Sokra- e tai, koki tu čia matai ryšį su teisingumo klausimu?

– Aš tau pasakysiu, – tariau. – Ar teisingumas yra būdingas paskiram žmogui, ar jis būna būdingas ir ištisai valstybei?

– Ir valstybei, – atsakė jis.

– Argi valstybė nėra didesnė už paskirą žmogų?

– Aišku, didesnė, – atsakė jis.

– Didesniame dalyke veikiausiai ir teisingumas yra didesnis ir lengviau suvokiamas. Taigi, jei norite, pirmiau iširkime, koks yra teisingumas valstybėse, o paskui lygiai taip pat iširkime jį ir paskirame žmoguje ir pasistenkime mažesniajame surasti panašumą į didesnįjį. 369

– Man atrodo, tu gerai kalbi, – tarė jis.

– Jei mes, – pasakiau, – mintimis išivaizduotume dar tik besikuriančią valstybę, tai teisingumą ir neteisngumą taip pat pamatytume besikuriančius.

– Galbūt, – pasakė jis.

– Besikuriančioje valstybėje turbūt yra daugiau vilties surasti tai, ko ieškome.

– Aišku, kad daugiau.

– Ar neatrodo, kad šį tyrimą reikia tęsti iki galo? b

Čia didelis darbas. Patys spreskite.

– Jau viskas nuspręsta, – tarė Adeimantas. – Tik tu daryk taip, kaip ketini daryti.

– Mano nuomone, – tariau, – valstybė atsiranda tada, kai kiekvienas iš mūsų jaučiasi negalys pats

vienas viskuo apsirūpinti, nes trūksta daugelio dalykų. Ar tu matai kokią kitą valstybės sukūrimo priežastį?

– Nematau jokios kitos, – atsakė jis.

c – Taigi vienas žmogus kokiame nors reikalui pasitelkia kitą žmogų, dar kitą – kitam reikalui, ir kadangi visiems daug ko trūksta, žmonės susiburia į draugę ir sudaro bendriją, kad vieni kitiems padėtų, ir tą bendriją vadiname valstybe. Ar ne taip?

– Taip.

– Tada kiekvienas ką nors duoda kitam arba ką nors iš kito gauna ir mano, kad taip keistis yra geriau.

– Žinoma.

– Na, tai mintimis kurkime valstybę nuo pat pradžių, – tariau. – Kaip matyti, ją sukurs mūsų poreikiai.

– Be abejo.

d – O pirmutinis ir svarbiausias poreikis yra maistas, jo reikia, kad gyventume.

– Aišku.

– Antrasis poreikis – būstas, trečiasis – drabužiai ir panašūs dalykai.

– Taip jau yra.

– Na, – tariau, – o kaip visa tai parūpins valstybė? Vienas turės būti žemdirbiu, kitas – namų statytoju, dar kitas – audėju. Turbūt pridėsime dar ir batsiuvį, ir koki kitą amatininką, kuris patenkins kūno poreikius.

– Teisybė.

– Taigi valstybei būtinai reikia bent keturių ar penkių žmonių.

e – Taip atrodo.

– Tai ką? Ar nereikia, kad kiekvienas iš jų dirbtų savo darbą visos bendrijos labui – pavyzdžiui, vie-

nas žemdirbys gamintų maistą keturiems, sunaudotų keturis kartus daugiau laiko ir darbo maisto gaminimui ir dalytųsi su visais tuo maistu? O gal jis kitais nesirūpins ir pagamins tik ketvirtąją dalį to maisto sau vienam, ir sugaiš tik ketvirtąją dalį laiko, o kitas tris dalis skirs vieną – būstui įsirengti, kitą – įsitaisyti apsiaustui, dar kitą – apavui ir neturės vargo dalytis su kitais, bet pats vienas dirbs tik sau pačiam?

– Pirmasis atvejis geresnis, Sokratai, – tarė Adeimantas.

– Prisiekiu Dzeusu, – pasakiau, – čia nėra nieko nuostabaus. Ir man pačiam kilo tokia mintis, kai tu pasakei, kad iš pradžių kiekvienas iš mūsų yra nepanašus į kitą – kiekvieno prigimtis skirtinga: vienas yra skirtas vienam darbui, kitas – kitam. Ar ne b taip?

– Taip.

– Tai ką? Ar vienas žmogus galėtų geriau padaryti, jei dirbtų daug darbų, ar tik vieną darbą dirbdamas?

– Aišku, tik vieną darbą dirbdamas.

– Bet, aš manau, taip pat aišku, kad jei kas praleis darbo laiką, nieko nepadarys.

– Aišku.

– Mat darbas nelaukia, kol dirbantysis turės laiko; priešingai, jis turi išvien dirbti, ir ne šiaip sau. c

– Būtinai.

– Išėina, kad galima padaryti daugiau, geriau ir lengviau, kai kiekvienas dirba tik tą vieną darbą, kuris atitinka jo prigimtį, be to, dirba tinkamu laiku, neužsiimdamas kitais darbais.

– Iš tikrųjų taip.

– Taigi, Adeimantai, mūsų paminėtiems darbams atlikti reikia ne keturių, o daugiau žmonių. Juk

d žemdirbys, aišku, nepasidarys nei arklo, jei nori, kad jis būtų geras, nei kauptuko, nei kitų žemdirbystei reikalingų įrankių. Nepasigamins ir statybininkas – ir jam reikia daug įrankių. Panašiai ir audėjas, ir batsiuovys.

– Teisybė.

– Taigi statybininkai, kalviai ir daug kitų amatininkų, prisijungę prie mūsų mažutės valstybės, padarys ją didelę.

– Tikriausiai.

e – Bet valstybė dar nebus labai didelė, jei prie jų pridėsime aviganius, jaučiaganius ir kitokius pie-
menis, kad žemdirbiai turėtų jaučių žemei arti, o statybininkai kartu su žemdirbiais turėtų kinkomų gyvulių kroviniams vežioti, kad audėjai ir batsiuviai turėtų vilnų ir odų.

– Sudėjus viską į krūvą, – tarė Adeimantas, – išeis jau nemaža valstybė.

– Bet beveik neįmanoma – pasakiau, – įkurti valstybę tokioje vietoje, kur ji apsieitų be prekių įvežimo iš kitur.

– Aišku, neįmanoma.

– Taigi dar reikės ir kitų žmonių, kurie atgabentų iš kitos šalies tai, ko jai reikia.

– Reikės.

371 – Bet toks tarpininkas vyks ne tuščiomis rankomis, jis gabens tai, ko reikia tiems, iš kurių jis gabensis tai, ko reikia jam pačiam, ir grįš taip pat ne tuščiomis. Ar ne taip?

– Atrodo, taip.

– Vadinasi, reikia gaminti ne tik kad patiems užtektų, bet taip pat tiek ir tokių dalykų, už kuriuos gautum įvežamų prekių.

– Reikia.

– Taigi mūsų valstybei reikia daugiau žemdirbių ir įvairių amatininkų.

– Žinoma, reikia.

– Taip pat ir daugiau tarpininkų, kad jie įvežtų ir išvežtų įvairius dalykus. Tai bus pirkliai. Ar ne taip?

– Taip.

– Taigi mums reikės ir pirklių?

– Reikės.

– O jei prekyba vyks jūromis, reikės ir daugybės b kitų žinovų, nusimanančių apie jūreivystę.

– Daug jų reikės.

– Na, o pačioje valstybėje kaip jie savo tarpe dalysis tuo, ką pagamins? Juk kaip tik dėl to sudarėme bendriją ir sukūrėme valstybę.

– Aišku, – atsakė Adeimantas, – kad dalysis parduodami ir pirkdami.

– Todėl reikės ir turgaus, ir pinigų, kurie parodytų keičiamų daiktų vertę.

– Tikrai.

– Jeigu žemdirbys ar kuris kitas amatininkas, c nunešęs savo gaminius į turgų, nepataikys atvykti tuo pačiu laiku kaip ir tas, kuriam reikia pirktis tuos gaminius, ar jis sėdės be darbo visą dieną?

– Jokių būdu ne, – atsakė jis. – Yra žmonių, kurie tai matydami apsiima būti tarpininkais. Gerai sutvarkytose valstybėse paprastai tuo užsiima silpnos sveikatos žmonės, netinkami kitokiam darbui. Jie visą laiką būna toje pačioje turgaus vietoje ir už pinigus perka iš tų, kurie nori parduoti, ir parduoda už pinigus kitiems, kurie nori nusipirkti.

– Todėl, – tariau, – miestui yra reikalingi smulkūs prekiautojai. Argi mes nevadiname smulkiais prekiautojais tų, kurie sėdi turguje ir verčiasi pirki-

mu ir pardavimu, o tu, kurie keliauja iš vieno krašto į kita, – pirkliais?

– Vadiname.

– Mano nuomone, yra ir kitokių tarpininkų. Tai žmonės, kurie dvasiniu atžvilgiu nelabai verti būti bendrijoje, bet jie turi daug fizinės jėgos ir gali dirbti sunkius darbus. Jie parduoda savo jėgą ir jos kainą vadina atlyginimu. Todėl jie ir vadinami samdiniais. Ar ne taip?

– Taip.

– Taigi valstybei reikalingi ir samdiniai.

– Atrodo, kad taip.

– Adeimantai, ar jau pakankamai išaugo mūsų valstybė, kad ją galėtume vadinti tobula?

– Galbūt.

– O kur joje rasime teisingumą ir neteisingumą? Su kuriuo iš mūsų minėtų dalykų juodu atsirado?

372 – Nežinau, Sokratai, – atsakė jis. – Nebent iš reikalo keistis tarpusavyje tokiais dalykais?

– Galimas daiktas, – tariau, – kad tu sakai tiesą.

Bet reikia tai išsiaiškinti ir eiti iki galo. Pirmiausia pažiūrėkime, kaip gyvena šitaip pasirodę žmonės. Jie gamina maistą, vyną, duoną, drabužius, apavą, pasistatys namus, vasarą jie dirbs daugiausia basi ir pusnuogiai, o žiemą – tinkamai apsirengę ir apsirengę. Susimąž miežius arba kviečius, kruopas virs, o iš miltų užmaišys ir keps puikius pyragus ir duonos kepaliukus, kuriuos paduos valgyti ant nendrių arba ant švarių lapų; gulėdami ant mirtų ir kukmedžio lapų pakloto, jie vaišinsis kartu su savo vaikais, užsigerdami vynu; su vainikais ant galvų jie giedos himnus dievams, linksmi bendraudami vieni su kitais; saugodamiesi skurdo ir karo, jie turės tiek vaikų, kiek leidžia jų ištekliai.

c Čia įsikišo Glaukonas sakydamas:

– Matyt, tiems žmonėms leidi vaišintis vien sausa duona be mėsos!

– Teisybę sakai, – tariau. – Užmiršau pasakyti, kad jie turės kai ką ir prie duonos. Aišku, kad turės druskos, alyvų, sūrio, svogūnų, daržovių – tai vis valstiečių maistas. Mes jiems patieksime ir gardesnių – figų, žirnių, pupų. Jie keps mirtos vaisius ir giles, po truputį gurkšnodami. Šitaip gyvendami santarvėje, sveiki sulauks senatvės ir perduos savo palikuonims tokį patį gyvenimo būdą.

– Sokratai, jei sukurtum kiaulių valstybę, ar ne tokiu pačiu pašaru jas šertum? – paklausė Glaukonas.

– O ką aš, Glaukonai, – tariau, – turėčiau jiems duoti?

– Tai, kas paprastai duodama, – atsakė jis. – Jei nori, kad jie gerai jaustųsi, paguldyk juos į guolius, pastatyk stalus, kad nuo jų pasiimtų valgius, duok mėsos patiekalų, kokius valgo dabartiniai žmonės, ir skanumynų.

– A, suprantu, – tariau. – Atrodo, mes tiriamo ne tai, kaip atsiranda valstybė apskritai, o kaip kuriamos prabangoje gyvenančios valstybės. Gal tai ir neblogai. Mat tyrinėdami šitokią valstybę mes galbūt geriau pastebėsime, kaip valstybėje atsiranda teisingumas ir neteisingumas. Valstybė, kurią čia apžvelgėme, yra tikroji, tai yra sveika, valstybė. Jei norite, panagrinėkime ir karščiuojančią valstybę, – 373
juk niekas netrukdo. Kaip atrodo, kai kam mūsų nustatytas gyvenimo būdas nepatiks, jie bus nepatenkinti, norės guolių, stalų, visokių indų, mėsos, kvėpalų, smilkalų, heterų, skanumynų – ir vis kuo įvairiausių. Būtiniais dalykais jie laikys ne tuos, apie kuriuos iš pradžių kalbėjome – namus, drabužius, apavą, – o reikalus ir dailės kūrinių, papuošalų,

aukso, dramblio kaulo ir kitų panašių dalykų. Ar ne taip?

b – Taip.

– Tad reikės vėl padidinti valstybę, nes sveikosios valstybės jau nepakaks: ją reikės išplėsti, papildyti daugybe žmonių, kurie valstybėms nėra būtini: pavyzdžiui, visokiais medžiotojais, mėgdžiotojais – figūrų, spalvų ir dar kitais, kurie užsiima mūsų menais, tai yra poetais ir jų kūrinių atlikėjais, rapsodais, aktoriais, teatro rangovais, visokių indų gamintojais, kitokių dirbinių, ypač moterų drabužių ir papuošalų, meistrais. Mums reikės padidinti ir partarnautojų skaičių. Argi nereikės auklėtojų, auklių, žindyvių, kambarinių, kirpėjų, taip pat virėjų ir mėsinių? Prireiks ir kiauliaganių. Mūsų pirmojoje valstybėje jų nebuvo, nes nereikėjo, o šitoje valstybėje reikės. Be to, reikės ir kitokių gyvulių, jei kas norės juos valgyti. Ar ne taip?

– Žinoma.

d – Šitaip maitinantis ir gydytojų reikės daug daugiau negu anksčiau.

– Žinoma, daugiau.

– Ir šalis, kurios iki šiol užteko gyventojams išmaitinti, pasidarys per maža. Kaip tu manai?

– Iš tikrųjų taip.

– Taigi, jeigu norėsime turėti pakankamai ganyklų ir dirvų, reikės atsirėžti dalį kaimynų žemės, o šie savo ruožtu turės atsirėžti dalį mūsų žemės, jeigu ir jie, nesitenkindami tuo, kas būtina reikalinga, pasiduos troškimui igyti vis daugiau turto.

– Tikrai reikės taip daryti, Sokratai.

– Tada, Glaukonai, turėsime kariauti. Ar kaip kitaip elgsimės?

– Be karo neapsieisim, – atsakė jis.

– Kol kas nekalbėkime apie tai, – tariau, – ar karas daro gera, ar bloga. Pasakykime tik tiek, kad jau suradome, kas sukelia karą – aistra vis daugiau turėti; užvaldžiusi žmones, ji tampa visų asmeninių ir valstybės nelaimių priežastimi.

– Teisybė.

– Tada, drauge, reikės dar labiau padidinti valstybę – net ištisa kariuomene, kuri išžygiavusi galėtų kovoti su priešu už visą valstybės turtą ir už tuos 374 dalykus, apie kuriuos čia kalbėjome.

– Na, o patys piliečiai – ar jie neįstengtų kariauti?

– Ne, – tariau, – negalėtų, jei tu ir mes visi kurdami valstybę sutarėme teisingai; jei prisimeni, mes sutarėme, kad neįmanoma vienam žmogui gerai dirbti daug darbų ir išmanyti daugelį menų.

– Teisybę sakai, – pasakė jis.

– Tai ką? – tariau. – Ar karo veiksmai nėra menas?

– Tikrai taip, – atsakė jis.

– Taigi ar batų siuvimu reikėtų labiau rūpintis b negu karo menu?

– Jokiu būdu ne.

– Batsiuviui mes uždraudėme būti dar ir žemdirbiu, ir audėju, ir statybininku, jam leidome likti tik batsiuviu, kad jis mums gerai atliktų batsiuvio darbą. Ir kiekvienam kitam meistriui palikome tik vieną darbą, kuriam jis iš prigimties geriausiai tinka, kurį jis, atsisakęs kitų darbų, dirbtų visą savo gyvenimą ir, jei tik nepraleis progų, tobulai atliktų. O c argi nesvarbu, kad karo darbai taip pat būtų gerai atliekami? Argi karo menas yra toks lengvas, jog bet kas ir žemę dirbdamas, ir batus siūdamas ar kokiu kitu darbu užsiimdamas kartu bus ir geras karys, tuo tarpu niekas negalėtų pasidaryti geru žai-

d déju šaškėmis ar kauleliais, jeigu neužsiimtų tuo iš pat mažens, o žaistų tik priešokiais? Paėmęs į rankas skydą ar kurį kitą ginklą ar įrankį, iškart nepasidarysi geru kovotoju nei hoplitu¹⁴ kautynėse, nei kuriame kitame mūšyje. Ir kitokie įrankiai, jeigu juos paimsi į rankas, iš karto nepadarys tavęs nei meistrų, nei atletų: jei su jais nebūsi susipažinęs ir ilgai dirbęs, jie bus nenaudingi.

– Jei būtų kitaip, – tarė jis, – įrankiai būtų labai brangūs.

e – Kuo svarbesnis yra sargybinių darbas, tuo daugiau jiems reikia laisvo laiko, meistriškumo ir tuo daugiau pratybų.

– Ir aš taip manau, – pasakė jis.

– Šiam užsiėmimui reikia turėti ir atitinkamų igimtų savybių.

– Be abejo.

– Atrodo, mūsų darbas bus parinkti – jei tik sugebėsime – žmones, kurie dėl igimtų savybių tinka būti valstybės sargybiniais.

– Taip, tai mūsų darbas.

– Prisiekiu Dzeusu, – tariau, – užsikrovėme nelengvą darbą. Vis dėlto nenusiminkime, darykime, kiek mūsų jėgos leis.

375 – Ne, nenusiminkime, – pritarė jis.

– Ar tu manai, kad yra skirtumas tarp geros veislės sargybai tinkamo šuniuko ir kilnaus jaunuolio savybių?

– Ką tu nori tuo pasakyti?

– Ir vienas, ir kitas turi būti aštraus regėjimo priešui susekti, miklus susektą priešą vyti ir stiprus, jei reikės su pasivytu priešu kovoti.

– Visos tos savybės reikalingos.

– Reikia ir narsumo, kad galėtų gerai kovoti.

– Kurgi ne!

b – Ar galės būti narsus arklys ar šuo, ar kitas kuris gyvulys, jei jis nebus niršus? Argi nesi pastebėjęs, kad įniršis yra nesutramdomas ir nenugaliamas ir kad kiekviena įniršio apimta siela yra beaimė ir nepasiduodanti?

– Esu pastebėjęs.

– Dabar aišku, kokios turi būti kūniškos sargybinio ypatybės.

– Aišku.

– Ir kad jo siela turi būti nirši.

– Ir tai aišku.

– Bet, Glaukonai, – tariau, – ar, būdami tokio būdo, jie nebus žiaurūs ir savo tarpe, ir kitiems piliečiams?

– Prisiekiu Dzeusu, – atsakė jis, – jiems būtų sunku tokiems nebūti.

c – Saviesiems jie turi būti švelnūs, o priešams – žiaurūs. Jei tokie nebus, tai nelauks, kol kiti juos žudys – jie patys pirmiau išžudys vieni kitus.

– Teisybė, – pasakė jis.

– Tai ką darysime? – tariau. – Kur rasime kartu ir švelnų, ir žiaurų būdą? Juk įniršis ir švelnumas yra vienas kitam priešingi.

– Aišku.

– O jei vienos iš tų dviejų ypatybių trūks, žmogus joku būdu negalės būti geras sargybinis. Atrodo, kad tų dviejų ypatybių neįmanoma sujungti; tad išeina, kad negalima rasti gero sargybinio.

– Tikra bėda, – tarė Glaukonas.

Aš kiek pagalvojau ir apsvarstęs tai, ką anksčiau kalbėjome, tariau:

– Teisybę sakai, mielasis. Mes patekome į bėdą, nes nutolome nuo to pavyzdžio, kurį susikūrėme.

– Ką tu sakai?

– Mes nepagalvojome, kad yra žmonių, kurie turi šias dvi priešingas ypatybes.

– Kur jie?

e – Tai būdinga ir gyvuliams, o ypač tam, kurį lyginome su mūsų sargybiniu. Tu, be abejo, žinai, kad geros veislės šunys turi toki būdą – saviems ir pažįstamiems jie būna labai švelnūs, o nepažįstamiems – priešingai.

– Žinau.

– Vadinasi, – tariau, – šitai yra galima, ir ieškodami tokio sargybinio mes nėjome prieš prigimtį.

– Atrodo, kad ne.

– Ar tau neatrodo, kad būsimajam sargybiniui dar kai ko trūksta: jam turi būti igimtas ne tik iniršis, jis turi būti dar ir filosofas.

376 – Ka? – paklausė Glaukonas. – Nesuprantu.

– Tu šitai pastebėsi, – pasakiau, – ir šunyse; gyvuliui tai tikrai nuostabus dalykas.

– Koks tas dalykas?

– Pamatęs nepažįstamą žmogų šuo urzgia, nors prieš tai nebūtų patyręs iš jo nieko bloga, o pamatęs pažįstamą vizgina uodega, nors niekad nebūtų patyręs iš jo nieko gera. Ar tai ne nuostabu?

– Iki šiol, – tarė jis, – aš nekreipiau dėmesio į tai, bet aišku, kad taip yra.

b – Šita jo prigimties ypatybė yra puiki ir tikrai filosofiška.

– Kaipgi?

– Mat apie žmogaus, kurį mato, draugiškumą ar priešišškumą šuo sprendžia ne iš ko kito, o tik iš to, kad vieną pažįsta, o kito nepažįsta. Argi tas, kuris savą žmogų nuo svetimo skiria remdamasis pažinimu ir nepažinimu, nerodo noro pažinti?

– Tikriausiai rodo norą pažinti.

– Argi troškimas pažinti ir išminties troškimas nėra tas pat?

– Tas pat, – atsakė jis.

– Todėl drąsiai galima sakyti, kad ir žmogus, kuris bus švelnus saviesiems ir pažįstamiems, turės būti filosofas ir mėgsta pažinimą.

– Drąsiai galima sakyti.

– Taigi tas, kuris bus šaunus valstybės sargybinis, turės būti iš prigimties ir filosofas, ir niršus, ir greitas, ir stiprus.

– Tikrai taip, – pasakė jis.

– Toks ir turės būti sargybinis. O kaip mes tokius žmones auginsime ir auklėsime? Ar šis tyrimas padės mums išsiaiškinti tai, dėl ko vyksta visa ši diskusija, – koku būdu valstybėse atsiranda teisingumas ir neteisingumas? Reikia tai žinoti, kad nepraleistume ko nors svarbaus ir nekalbėtume be galo.

Glaukono brolis tarė:

– Aš manau, kad šis tyrimas yra labai tam naudingas.

– Mielas Adeimantai, – tariau, – prisiekiu Dzeusu, tada nereikia atsisakyti šio tyrimo, net jei tai ilgai užsitęstų.

– Tikrai nereikia.

– Na, tai įsivaizduokime, kad mes sekame pasaką, turime daug laiko, ir vaizduotėje auklėjime tuos sargybinius.

– Taip ir reikia daryti.

– Koks gi bus tas auklėjimas? Turbūt būtų sunku surasti geresnį auklėjimą už tą, kuris buvo sukurtas per amžius, būtent kūnui – gimnastika, o sielai – mūsų menas¹⁵.

– Iš tikro taip.

- Turbūt pradėsime nuo mūsų meno, o tik paskui
- gimnastika.
- Kodėl gi ne?
- Mūsų menui tu priskiri ir pasakojimus. Ar ne?
- Taip, priskiriu.
- Pasakojimai būna dviejų rūšių – teisingi ir melagingi.
- Taip.

377 - Ir auklėti reikia abiejų rūšių pasakojimais, bet pradėti nuo melagingųjų?

- Nesuprantu, apie ką tu kalbi.
- Ar nesupranti? – tariau. – Juk iš pradžių vaikams sekame pasakas, o pasakos apskritai – tai melas, bet jose yra ir šiek tiek tiesos. Taigi pasakomis vaikus pradėdame auklėti pirmiau negu gimnastika.
- Taip.
- Todėl aš ir sakiau, kad pirmiau reikia imtis mūsų meno, o tik paskui gimnastikos.
- Teisingai, – pritarė jis.
- Argi tu nežinai, kad kiekviename darbe svarbiausias dalykas yra pradžia, ypač jei kalbama apie b jauną ir gležną būtybę? Mat tada geriausiai sukuriami ir įdiegiami tie bruožai, kuriuos kas nors nori auklėtiniui suteikti.

- Iš tikro taip yra.

- Argi mes lengva širdimi leisime vaikams klausytis bet kokių ir bet kieno sukurtų pasakų ir išleisti į savo sielą pažiūras, dažniausiai priešingas toms, kurias, mūsų manymu, jie privalės turėti užaugę?

- Jokių būdu neleisime.

- Taigi pirmiausia reikės prižiūrėti pasakų kūrėc jus: jei sukurs gerą pasaką – priimti, o jei blogą – atmesti. Paskui mes paraginsime aukles ir motinas

sekti vaikams mūsų pripažintąsias pasakas ir labiau formuoti jų sielas pasakomis negu jų kūnus – rankomis. Daugumą dabar sekamų pasakų reikės atmesti.

- Kokias gi? – paklausė Adeimantas.

- Pagal didžiasias pasakas spręsimė ir apie mažasias. Juk didžiosios pasakos yra sukurtos pagal tą patį pavyzdį ir veikia lygiai taip pat, kaip ir mažosios. Ar ne taip?

- Taip, – tarė jis. – Bet aš nežinau, kokias didžiasias pasakas tu turi galvoje.

- Tas, – tariau, – kurias mums sekė Hesiodas, Homeras ir kiti poetai. Juk jie sukūrė melagingas pasakas, jos buvo sekamos žmonėms ir dabar yra sekamos.

- Kokios tos pasakos, – paklausė jis, – ir ką tu joms prikiši?

- Aš prikišu tai, ką visų pirma ir ypač reikia prikišti, kai pasakos yra nedoros.

- Ką tu turi galvoje?

- Kai kas nors pasakoje neigiamai vaizduoja dievus ir herojus, tarsi dailininkas, nupiešiantis ką nors visai nepanašų į tą, kuri norėjo nupiešti.

- Tokius dalykus, – tarė jis, – iš tiesų reikia peikti, tik kokių būdu ir kuriuo atžvilgiu?

- Pirmiausia, – tariau, – didžiausią melą apie didžiausius dievus sukūrė Hesiodas, kuris negražiai pasakoja, jog Uranas padaręs tai, ką Hesiodas jam priskiria, ir kad Kronas jam už tai atsikersijęs¹⁶. 378 Net jei Krono darbai ir tai, ką jis patyrė iš savo sūnaus, būtų teisybė, vis dėlto nereikėtų šito lengva širdimi pasakoti kvailiukams vaikams – verčiau apie tai nutylėti. O jeigu jau būtina reikėtų pasakoti, tai reikia bent žiūrėti, kad kuo mažiau vaikų ir paslapčiomis girdėtų – jie turėtų paaukoti ne kiaulę¹⁷, o

kokią nors didelę ir sunkiai igyjamą auką, kad tik vienas kitas galėtų girdėti pasakojimą.

– Šitokios pasakos iš tikro nekokios, – tarė jis.

b – Mūsų valstybėje, Adeimantai, jų nereikėtų pasakoti, ypač jaunam žmogui, esą, darydamas didžiausius nusikaltimus ir visokiais būdais keršydamas savo tėvui už nedorybes, jis nepadarytų nieko nepaprasta, o tik pasielgtų taip, kaip darė pirmieji ir didžiausieji dievai.

– Prisiėkiu Dzeusu, – tarė jis, – ir man pačiam atrodo, kad tokių dalykų nereikia pasakoti.

c – Apskritai nereikia pasakoti, kad dievai su dievais kariauja, spendžia vieni kitiems spąstus, muša si vieni su kitais, – juk visa tai netiesa. Jei norime, kad tie, kurie saugos mūsų valstybę, laikytų bjauriausiu dalyku vieniems su kitais pyktis, tuo labiau nereikia jiems pasakoti nei ant drobės piešti gigantų mūšių ir kitokių dievų bei herojų vaidų su savo artimaisiais ir giminaičiais. Ir jeigu norime juos įtikinti, kad nė vienas pilietis niekuomet nerodė nepykantęs jokiam kitam piliečiui, nes tai būtų nedo-
d ra, tai seniai ir senės iš mažens turi vaikams apie tai pasakoti, o ir vėliau, kai vaikai paūgės; ir poetus reikia priversti, kad jie kurdami laikytųsi šių taisyklių. O pasakojimų apie tai, kaip sūnus sukaustė grandinėmis savo motiną Herą, kaip tėvas išmetė Hefaistą, kuris mėgino pagelbėti jo mušamai motinai, arba apie dievų kovas, sukurtų Homero¹⁸, negalima išsileisti į mūsų valstybę, nesvarbu, ar jie būtų alegoriniai, ar ne. Juk vaiką nesugeba atskirti, kur
e alegorija, o kur – ne: įspūdžiai, kuriuos jie patiria tokiame amžiuje, lieka visam laikui, neišdildomi ir nepajudinami. Todėl nepaprastai svarbu žiūrėti, kad pasakos, kurias vaikai pirmiausia išgirsta, būtų kuo geriausios ir diegtų jiems dorybes.

– Tai suprantama, – tarė jis. – Bet jei kas mūsų paklaustų, ką mes čia turime galvoje ir kokios tos pasakos, ką jiems atsakytume?

– Adeimantai, – tariau, – dabar mudu – tu ir aš – esame ne poetai, bet valstybės kūrėjai. O valstybės kūrėjams reikia žinoti pavyzdžius, pagal kuriuos kurs pasakas poetai; jeigu jie nenorės kurti pagal tuos pavyzdžius, tai reikia juos priversti, bet patiems valstybės kūrėjams nereikia kurti pasakų.

– Teisybę sakai, – pasakė jis. – Bet norėčiau žinoti, kokie turėtų būti tie pasakojimai apie dievus.

– Štai kokie, – tariau: – dievą visuomet reikia vaizduoti tokį, koks jis yra, – vis tiek ar epe, ar lyrikoje, ar tragedijoje.

– Iš tikrųjų.

– Argi dievas nėra iš tikrųjų geras? Argi ne tokį b
jį ir reikia vaizduoti?

– Be abejo.

– Nė vienas geras dalykas nėra žalingas. Ar ne taip?

– Taip.

– Argi tai, kas nežalinga, kenkia?

– Jokiu būdu ne.

– O kas nekenkia, argi daro ką nors bloga?

– Nedaro.

– Kas nedaro nieko bloga, tas negalėtų būti ir kokio nors blogio priežastis.

– Negalėtų.

– Tai ką? Argi tas, kas yra geras, nedaro ko nors gero?

– Daro.

– Vadinasi, gėris yra teisingo veiksmo priežastis.

– Taip.

– Taigi gėris yra ne viso ko, o tik teisingų veiksmų priežastis; bet jis nėra blogų dalykų priežastis.

c – Visiškai teisingai, – pritarė jis.

– Kadangi dievas yra geras, – pasakiau, – tai jis negali būti viso ko priežastis, kaip sako dauguma žmonių; jis yra tik nedaugelio dalykų priežastis, o dėl daugelio dalykų jis nėra kaltas. Mat gerų dalykų būna mažiau negu blogų. Dėl gerų dalykų nieko kito negalima kaltinti, kaip tik dievą, o nelaimių priežasties reikia ieškoti kur nors kitur, tik ne dieve.

– Man atrodo, – tarė jis, – kad tu labai teisingai sakai.

d – Todėl nereikia priimti, – pasakiau, – nei Homero, nei kitų poetų suklydimų apie dievus, kai jie neteisingai teigia, jog esą

Rūmuose Dzeuso prie slenkščio du kubilu stovi didžiausiu
Su dovanom; viename jų nelaimės, antrajame – gėriai,
ir tam, kuriam Dzeusas duoda iš abiejų,

Tam atsitinka nelaimiu, bet kartais ir laimė ateina,
o tą, kuriam duoda tik iš antrojo,

Skurdas ir badas per šventąją žemę jį vejasi nuolat.¹⁹

Taip pat netiesa, kad Dzeusas esąs dalytojas

e ir gėrybių visų, ir nelaimių.²⁰

Mes nepagirsime, jei kas sakys, jog Atėnė ir Dzeusas paragino Pandarą sulaužyti priesaiką ir nutraukti paliaubas²¹; atmesime ir pasakojimą, kad Temidė ir Dzeusas sukėlė vaidą tarp dievų ir liepė jį išspręsti²². Nereikia leisti jaunuoliams klausytis ir šių Aischilo žodžių:

Nusikaltimą dievas pasiunčia žmonėms,
Kai nori jų namus sugriaut iš pamatų.²³

Jei kas pavaizduos Niobės nelaimės, kaip tame kūrinyje, iš kurio yra paimtos šios jambinės eilutės, arba Pelopo ainių kančias²⁴, arba trojiečių vargus, tai mes neleisime poetui sakyti, kad tai yra dievo darbas, o jeigu vis dėlto dievo, tai poetas turės su-

galvoti maždaug tokį paaiškinimą, kokią mes čia norime surasti: jis turės sakyti, kad dievas darė tik gera ir elgėsi teisingai, o bausmė nukentėjusiesiems išėjo į gera. Bet neleisime sakyti, kad nubaustieji yra nelaimingi ir kad tą nelaimę leido dievas. O jei poetas sakys, kad nelaimingus bloguosius reikėjo nubausti ir kad juos nubaudamas dievas jiems padarė gera, šitai reikia leisti sakyti. Bet negalima leisti sakyti, jog dievas, kuris yra geras, esąs kaltas dėl kieno nors nelaimių, – tam turime iš visų jėgų priešintis: mūsų valstybėje tokių dalykų niekas – nei jaunas, nei senas, jeigu nori, kad valstybė būtų tvarka gerų įstatymų, – neturi nei kalbėti, nei klausytis pasakojant eilėmis ar proza parašytų, nes būtų ir nedora, ir nenaudinga tokius dalykus cituoti ir kūriniai patys sau prieštarautų.

– Aš kartu su tavimi balsuosiu už šį įstatymą, jis man patinka, – tarė jis.

– Tai bus pirmasis įstatymas ir pirmoji taisyklė dėl dievų: pagal ją, kalbantieji turės kalbėti ir poetai savo kūrinuose turės sakyti, kad dievas yra ne viso ko, o tik gėrio priežastis.

– To visiškai pakanka, – tarė jis.

– O koks bus mūsų antrasis įstatymas? – paklausiau. – Argi tu manai, kad dievas yra burtininkas, kuris tyčia pasirodo mums tai vienu, tai kitu pavidalu: čia jis pats keičiasi įgydamas įvairias kitokias formas, čia lieka toks pat, tik mus apgaudinėja ir verčia manyti apie jį tai viena, tai kita? O gal dievas yra paprastas ir niekad neišeina už savo formos ribų?

– Negaliu iš karto atsakyti, – tarė jis.

– Tai ką? – tariu. – Jeigu kas neteks savo formos, tai arba jis pats pasikeis, arba kas kitas jį pakeis.

– Aišku.

– Bet geriausiai suformuotus daiktus kas kitas mažiausiai įstengtų išjudinti ir pakeisti; pavyzdžiui, sveiko kūno neištengs pakeisti valgiai, gėrimai, nuovargis arba augalų – saulės kaitra, vėjai ir kiti panašūs dalykai.

– Be abejo.

381 – Narsiausias ir protingiausias sielos išoriniai įvykiai taip pat negalėtų sudrumsti ir pakeisti.

– Žinoma.

– Net ir sudėtiniai daiktai – pavyzdžiui, indai, namai, drabužiai, – jeigu jie gerai padaryti ir gerai užlaikomi, nesikeičia nei dėl laiko, nei dėl kitokių išorinių veiksnių poveikio.

– Taip yra.

b – Taigi kiekvienas daiktas, arba iš prigimties tobulas, arba tobulai padarytas, arba abiem šiais atžvilgiais tobulas, beveik nesikeičia dėl kieno nors poveikio.

– Atrodo, kad taip.

– Bet juk dievas ir visa, kas susiję su jo prigimtimi, yra visais atžvilgiais tobula.

– Kurgi ne.

– Todėl jam mažiausiai tinka keisti savo formą.

– Mažiausiai.

– Bet gal jis pats save pakeičia ir igyja kitą išvaizdą?

– Žinoma, jei tik jis keičiasi.

– Ar jis pakeičia save į geresnį ir gražesnį, ar į blogesnį ir bjauresnį?

– Būtinai į blogesnį, – atsakė jis, – jeigu jau keičia.

c Juk negalėtume sakyti, kad dievui trūksta grožio arba dorybės.

– Puikiai pasakei, – tariau. – Bet jeigu taip yra, Adeimantai, tai ar tu manai, kad koks nors dievas

ar žmogus pats savo noru padarys save kuriuo nors atžvilgiu blogesnį?

– Tai neįmanoma.

– Taigi neįmanoma, kad dievas norėtų pakeisti savo išvaizdą: kiekvienas dievas, būdamas pats geriausias ir gražiausias, visuomet išlaiko jam būdingą išvaizdą.

– Tai būtina, – pasakė jis.

– Mano mielas, – tariau, – tegul nė vienas poetas *d* nepasakoja mums, kad

dievai, prisimetę svečiais iš tolimo krašto ir apsirengę prastai, per miestus ir per kaimus keliauja²⁶, tegul niekas nemeluoja apie Protėją ir Tetidę²⁶, tegul tragedijose arba kituose kūriniuose nevaizduoja, kaip savo išvaizdą keičia Hera: pasivertusi elgetaujancia žyne, ji renka aukas

argiečio Inacho vaikams, gyvybės davėjams.²⁷

Tegul mums nemeluoja ir daugelio kitų panašių dalykų. Tegul motinos, patikėjusios poetais, negąsdina savo vaikų pasakodamos netinkamas pasakas, jog kažkokie dievai vaikščioja naktį, pasivertę visokiais svetimšaliais. Šitokiomis pasakomis jos įžeidinėja dievus, o ir vaikai nuo jų darosi bailūs.

– Jos neturėtų šito daryti, – tarė jis.

– Vadinasi, patys dievai nekeičia savo išvaizdos. Bet galbūt jie mums sudaro išpūdį, jog jie rodosi įvairiais pavidalais, atseit mus apgaudinėja ir pakeri?

– Galbūt, – tarė jis.

– Tai ką? – tariau. – Negi dievas norėtų apgaudinėti mus žodžiu arba veiksmu, vietoj savęs pakisdamas mums vaiduoklį?

– Nežinau, – atsakė jis.

– Argi tu nežinai, – pasakiau, – kad tikro melo – jei taip galima pasakyti – nekenčia ir visi dievai, ir žmonės?

– Ką tu nori pasakyti?

– Ogi štai ką: niekas nenori apsigauti dėl esybės svarbiausios dalies ir dėl svarbiausių dalykų ir ypač bijosi, kad čia nebūtų melo.

– Aš vis dar nesuprantu, – tarė jis.

b – Tu manai, – tariau, – kad aš čia kalbu kažką nepaprasta, tuo tarpu aš tik sakau, kad apgauti savo sielą tikrovės atžvilgiu, ilgą laiką palikti ją suklaidintą ir pats būti nemokša ir persisunkęs melu niekas nesutinka: čia visi labiausiai neapkenčia melo.

– Tikra teisybė.

– Bet šitoks melas – apsigavusio žmogaus sieloje glūdintis nežinojimas, – kaip jau sakiau, visai teisingai galėtų būti vadinamas tikruoju melu, o žodinis melas yra tik tam tikros sielos būsenos pamėgdžiojimas ir vėliau atsiradęs jos atvaizdas, vadinasi,

c jau negrynas melas. Ar ne taip?

– Taip.

– Taigi tikrojo melo nekenčia ne tik dievai, bet ir žmonės.

– Taip atrodo.

– O kaip su žodiniu melu? Gal kai kada jis kai kam būna naudingas, tad neverta jo neapkęsti? Argi jis nebūna naudingas priešų ir vadinamųjų mūsų draugų atžvilgiu, kai šie, apimti šėlo ar beprotybės, puola daryti ką nors bloga, – tada jis būna naudinga priemonė nukreipti jiems nuo blogų darbų. Ir tose d pasakose, kurias minėjome, melas yra naudingas, kai mes nežinodami, kaip viskas buvo iš tikrųjų senovėje, padarome melą kuo labiau panašų į tiesą.

– Iš tikrųjų taip būna, – tarė jis.

– O kokių atžvilgiu melas yra naudingas dievui? Galbūt jis, nežinodamas senovės įvykių, apgaudinėja mus, padarydamas juos panašius į tiesą?

– Būtų juokinga taip manyti! – tarė jis.

– Vadinasi, dieve nerastume melagio poeto.

– Manau, kad ne.

– O gal jis meluotų bijodamas priešų? e

– Nieko panašaus!

– O gal dėl savo draugų šėlimo ar beprotybės?

– Bet juk nė vienas beprotis nėra dievų mylimas.

– Taigi dievui nėra jokio pagrindo meluoti.

– Nėra.

– Todėl nė vienas dievas ir demonas nemeluoja.

– Aišku, nemeluoja.

– Taigi dievas yra kažkas visiškai paprasta ir tikra ir savo veiksmais, ir žodžiais; jis ir pats nesikeičia, ir kitų neapgaudinėja nei vaiduokliais, nei žodžiais ir nesiuočia jokių ženklų nei miegant, nei budint.

– Girdėdamas tave taip kalbant, ir aš taip ma- 383
nau, – pasakė jis.

– Taigi, – tariau, – tu sutinki, kad tai yra antroji taisyklė, kurios reikia laikytis ir sakant kalbas, ir kuriant poeziją apie dievus: dievai – ne burtininkai, jie nekeičia savo išvaizdos ir neapgaudinėja mūsų nei žodžiais, nei darbais.

– Sutinku, – pasakė Adeimantas.

– Taigi, daug ką girdami Homero poezijoje, kai ko ir nepagirsime, pavyzdžiui, sapno, kurį Dzeusas pasiuntė Agamemnonui²⁸. Nepritarsime ir Aischilui, kai jo Tetidė sako, jog Apolonas per vestuves pranašavęs b

man laimė vaikuose, kurie

ilgai gyvensia, nepatirdami ligų.

Dievai mane mylėsia, saugosia visad.

Pajaną užgiedojo, aukštindams mane.

Ir aš tikėjau – Foibo lūpos nemeluos,

Iš jų trykšta pranašavimai dievams.

O jis – giedojęs pats, tada puotavęs pats,

Pasakęs pats, – nužudė mano sūnų pats! ²⁹

c Kai koks nors poetas šitaip kalbės apie dievus, mes supyksime ir neduosime jam choro³⁰; taip pat uždrausime mokytojams naudoti šitokią poeziją jauniui auklėti, jeigu norime, kad sargybiniai būtų dievobaimingi ir panašūs į dievus, kiek žmogui tai imanoma.

– Aš visiškai sutinku su šiomis taisyklėmis, – tarė jis, – ir norėčiau jomis naudotis kaip įstatymais.

TREČIA KNYGA

– Taigi, – tariau, – dievų atžvilgiu, atrodo, reikės 386 laikytis šitokios taisyklės: tie, kurie privalės gerbti dievus ir savo gimdytojus ir tarpusavio meilę laikys labai svarbiu dalyku, jau iš pat mažens turės vienu pasakojimų klausytis, o kitų – nesiklausyti.

– Man rodos, – tarė Adeimantas, – kad mes visai teisingai nustatome dėsnius.

– Na, o jeigu jie turės būti narsūs, tai ar nereikės jiems kalbėti ne tik šitokius dalykus, bet dar ir kitokius, kurie, kiek tai imanoma, padėtų jiems iveržti mirties baimę? Negi tu manai, kad kas nors gali būti narsus, jei bijosi mirties?

– Frisiekiu Dzeusu, – tarė jis, – nemanau.

– Ar tu manai, kad žmogus, kuris tiki Hadu ir jo baisumais, mūšyje nebijos mirties ir verčiau pasirinktų mirtį negu pralaimėjimą ir vergiją?

– Jokių būdu ne.

– Taigi, kaip atrodo, mums reikės susirūpinti ir tais pasakojimais ir iš tų, kurie juos pasakoja, reikalauti, kad taip naiviai nejuodintų Hado karalystės, o daugiau ją išgirtų, nes jų pasakojimai ir neteisingi, ir nenaudingi būsimiems kariams.

– Reikės, – pritarė jis.